

تدریس همسال؛ راهبرد آموزش به دانش‌آموزان دارای نیازهای ویژه

در نظام آموزش فراگیر

آناهیتا خضری / کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی

چکیده:

تدریس هم‌سال یکی از راهبردهای آموزشی مؤثر به دانش‌آموزان دارای نیازهای ویژه در نظام آموزشی فراگیر است. آموزش فراگیر رویکردی مبتنی بر عادی‌سازی است و هدف آن آماده کردن فرد با نیازهای ویژه برای زندگی مناسب در جامعه می‌باشد. در آموزش فراگیر دانش‌آموزان دارای نیازهای ویژه در کلاس‌های درس عادی در کنار سایر دانش‌آموزان با استفاده از خدمات معلم رابط به عنوان تسهیل‌گر مشغول به تحصیل می‌شوند. در این راهبرد، یک دانش‌آموز (به عنوان آموزش یار) تجربه یادگیری را برای شاگرد دیگر (به عنوان آموزش گیرنده) تحت نظارت معلم فراهم می‌کند. در مقاله حاضر ضمن توصیف این راهبرد آموزشی، شکل‌ها، مزایا و روش‌های اجرای آن، به مخاطرات استفاده از تدریس همسال و نقش معلم در اجرای موفقیت‌آمیز آن پرداخته می‌شود.

واژه‌های کلیدی: آموزش فراگیر، تدریس همسال، دانش‌آموزان دارای نیازهای ویژه

مقدمه

موفقیت‌ها نه تنها در هنرهای زبانی، بلکه در علوم و ریاضیات نیز دیده می‌شود. تدریس همسال این امتیاز را دارد که زمان مورد نیاز معلم را برای کار کردن با تمام کلاس کاهش می‌دهد. بنابراین، زمانی که او باید به طور مستقیم به دانش‌آموزان با نیازهای ویژه بپردازد، افزایش می‌یابد. هم‌چنین باید توجه نمود که دانش‌آموزان دارای نیازهای ویژه (و معمولاً افرادی که دارای ناتوانی خفیف هستند) می‌توانند این مهارت را کسب کنند و با اعتماد به نفس به عنوان آموزش یار به خصوص با دانش‌آموزان جوانتر عمل کنند.

تعریف

تدریس همسال آموزشی است که توسط همسالان دانش‌آموزان با سرپرستی معلم انجام می‌گیرد و مستلزم آن است که دانش‌آموزان به دانش‌آموزان بر اساس نفر به نفر آموزش دهند (اهلی و لارسن^۴، ۱۹۸۰). آموزش یار^۵

تدریس همسال^۱ راهبردی است که دانش‌آموزان می‌توانند به یکدیگر در یادگیری کمک کنند. نباید به این راهبرد همواره به صورت "کمک توانا ترها به ناتوان ترها" نگریست، بلکه باید به آن به صورت دانش‌آموزانی که در نقش معلم و شاگرد کار می‌کنند، توجه نمود و اصل "آن که یاد می‌دهد یاد هم می‌گیرد" را به کار بست (کوله و کان، ۱۹۹۰)^۲.

تدریس همسال ابزار مؤثری برای افزایش تأثیر همه جانبه آموزش در کلاس‌های فراگیرسازی شده است و می‌توان آن را نه تنها در درس خواندن بلکه در سایر دروس نظیر ریاضیات، علوم، مطالعات اجتماعی، ورزش و در واقع تمامی زمینه‌های برنامه درسی استفاده کرد. پایین (۱۹۹۱)^۳ به موفقیت‌های چشم‌گیری در استفاده از تدریس همسال در دوره راهنمایی تحصیلی اشاره می‌کند که این

4 . Ehly & Larsen

5 . Tutor

1. peer tutoring

2. Cole & Chan

3. Payne

گروه‌های دانش‌آموزی (آموزش‌یار و آموزش‌گیرنده) شامل ترکیبات مختلف سنی و سطح توانایی هستند. نمونه‌های رایج عبارتند از: دانش‌آموز با استعدادتر معلم دانش‌آموز کم استعدادتر است، دانش‌آموز بزرگتر به دانش‌آموز جوانتر درس می‌دهد، تمام دانش‌آموزان کلاس دو به دو تقسیم می‌شوند و نقش معلم و شاگرد را ایفا می‌کنند، یک دانش‌آموز با چند دانش‌آموز در یک زمان و در یک گروه کوچک کار می‌کند که البته مورد اخیر معمولاً یک برنامه آموزشی چندان مطلوب تلقی نمی‌شود چراکه برنامه به اندازه زمانی که گروه‌های آموزشی دو نفره‌اند، فردی نیست.

اهداف

اهداف تدریس همسال می‌تواند تحصیلی، اجتماعی یا روانی - حرکتی باشد و اغلب هر سه این حیطه‌ها درگیر می‌شوند. هدف برنامه‌های آموزش‌یار می‌تواند فراگیری مجموعه‌ای از مهارت‌های شناختی (مثلاً در درس ریاضی یا املاء)، بهبود سطوح رفتار اجتماعی (مثلاً در میزان همکاری دانش‌آموزان با نیازهای ویژه و سایر دانش‌آموزان)، یا نیل به مهارت‌های روانی - حرکتی (مثلاً در مهارت‌های نوشتن) باشد.

نقش معلم در تدریس همسال

آموزش‌یاران نقش مهمی در فرایند آموزشی ایفا می‌کنند، اما این معلم است که معمولاً مسوولیت کلی راهنمایی، سازماندهی و پیشرفت هر برنامه آموزش‌یار را به عهده دارد. معلم که به عنوان هماهنگ‌کننده، برنامه آموزش‌یار را زیر نظر دارد، به آموزش‌یاران آموزش می‌دهد و کل فرایند پیشرفت را ارزشیابی می‌نماید. معلم هم چنین برنامه آموزش‌یار را مورد بازبینی قرار می‌دهد و در صورتی که به تغییر نیاز داشته باشد، آن را بازنمایی می‌کند. در تدوین یک برنامه آموزشی لازم است

دانش‌آموزی است که آموزش را ارائه می‌دهد و آموزش‌گیرنده^۱ دانش‌آموزی است که آموزش دریافت می‌کند. معلمی که به عنوان هماهنگ‌کننده^۲ برنامه آموزش‌یار عمل می‌کند، مسوول سازمان‌دهی برنامه و کاربست مناسب آن است. تدریس همسال با عباراتی نظیر آموزش همسال میانجی^۳، راهبردهای یادگیری به کمک همسال^۴، تدریس همسال هم‌کلاسی^۵، برنامه‌های دوستی و همتایان، خواندن دو نفره و حمایت همسال نیز شناخته می‌شود.

تدریس همسال آموزشی است که توسط همسالان دانش‌آموزان با سرپرستی معلم انجام می‌گیرد و مستلزم آن است که دانش‌آموزان به دانش‌آموزان بر اساس نفر به نفر آموزش دهند

تدریس همسال بر اساس این عقیده استوار است که دانش‌آموزان به مقدار زیادی از یکدیگر فرا می‌گیرند و این موضوع اغلب به طور خودبه‌خودی در خانه، مدرسه و دور و بر وی روی می‌دهد.

اشکال تدریس همسال

تدریس بین سنی^۶ یا بین کلاسی^۷ ناظر است بر موقعیت‌های آموزشی که در آن دانش‌آموز آموزش‌یار به دانش‌آموز کلاس پایین‌تر آموزش می‌دهد. تدریس هم‌سن یا هم‌کلاسی^۸، آموزشی است که دانش‌آموزان هم‌سن یا هم‌کلاس در فرایند آموزش‌یار درگیر می‌شوند.

1. tutee
2. Coordinator
3. Peer – mediated instruction
4. Peer – assisted learning strategies
5. Class – wide peer tutoring
6. Cross – age tutoring
7. Cross – grade tutoring
8. Same grade tutoring

انجام دهند و در صورت نیاز قبل از تدریس، در ارتباط با این مهارت‌ها آموزش ببینند. بازیابی، ساده‌ترین این فعالیت‌هاست و مستلزم سرپرستی و تنظیم عملکرد یک آموزش‌گیرنده درگیر در تکلیف یادگیری است. آموزش یار معمولاً به آموزش بین بر اساس کیفیت عملکرد او بازخورد می‌دهد. تقویت کردن عبارت است از تدارک وابستگی‌های مناسب برای رفتار مورد تایید. مدل‌سازی ناظر است بر نشان دادن یک فعالیت یا عمل توسط آموزش‌یار. توصیف، مشکل‌ترین تکلیف کلیدی از میان عوامل فوق‌الذکر است و مستلزم شرح و نمایش ارتباطات موجود در یک عنوان نظیر رایانه مثال‌های مناسب در باب مفاهیم مهم می‌باشد. روش‌های اجرای تدریس همسال عبارتند از:

۱- نشان بده - انجام بده^۱: در این روش آموزش یار تکلیفی را نمایش می‌دهد سپس از آموزش‌گیرنده می‌خواهد همان تکلیف را انجام دهد. اولین اصلی که آموزش‌یار باید به کار بندد آن است که در گام‌های کوچک تدریس کند و در همان حال به نمایش روش پیوند این گام‌ها پردازد. دومین اصل آن است که مطمئن شود آموزش‌گیرنده بلافاصله بعد از نمایش هر گام یا تکلیف، به تمرین آن پردازد. آموزش‌گیرنده باید به آموزش یار نشان دهد که قادر به انجام هر گام یا تکلیف می‌باشد.

۲. آزمون - آموزش - آزمون^۲: در این روش ابتدا، آموزش یار آموزش‌گیرنده را آزمون می‌کند تا مشخص کند که آیا قادر به انجام تکلیف مورد نظر هست یا نه. در صورتی که جواب منفی باشد، تکلیف مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد تا معلوم شود چه جنبه‌هایی از تکلیف مشکل‌آفرین است. مرحله بعد، آموزش شروع می‌شود که شبیه به روش نشان بده - عمل کن است. در مرحله

معلم به موارد زیر توجه نماید:

۱- نقاط ضعف دانش‌آموز را تشخیص دهد و اهداف یادگیری را به طور واضح مشخص نماید، به گونه‌ای که آموزش یار آن‌ها را بفهمد.

۲- آموزش یار و آموزش‌گیرنده بین از جهت خصوصیات مهم رفتاری همتا سازد.

۳- برنامه‌های مناسب و مطالب آموزشی را تهیه کند. لازم است برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه وضع را چنان ترتیب دهد که آموزش‌یاران به آموزش مجدد مطالب آموزشی پردازند که دانش‌آموزان دارای نیازهای ویژه در ساعت عادی کلاس نفهمیده‌اند.

۴- برنامه‌های آموزشی را برای آموزش یار شرح دهد و او را از سطح یا سطوح چیرگی مورد انتظار برای هر هدف آگاه سازد.

۵- روش آموزشی ساده‌ای طرح کند که اجرای آن توسط آموزش‌یار ممکن باشد.

۶- برای هر جلسه کاری، به آموزش‌یاران جدول فعالیت داده شود. در این جدول اختصاص زمان مناسب برای فعالیت‌های مهم در برنامه آموزش بین منعکس باشد.

۷- تقویت‌کننده‌های مناسب را برای آموزش‌یار و آموزش‌گیرنده در نظر بگیرد.

۸- پیشرفت برنامه آموزش‌یاری را بازیابی کند و در صورتی که پیشرفت بسنده نباشد و یا تعارضی بین آموزش‌یار و آموزش‌گیرنده مشاهده شد، آموزش یار را عوض کند.

۹- به طور منظم به تشکیل جلسات بحث و گفتگوی گروهی برای آموزش‌یاران پردازد، به گونه‌ای که بتوانند پیامدهای تدریس را مورد بحث قرار دهند.

روش‌های اجرای تدریس همسال

در تدریس همسال، آموزش‌یاران لازم است فعالیت‌های بازیابی، تقویت، مدل‌سازی و توصیف را

1. Show - do

2. Test - Teach - Test

اساسی را مرور کند، درک و فهم خود را از موضوع درسی کامل نماید و کارایی مهارت‌هایش را آزمون کند. با تقویت و گسترش مهارت‌های خود مجرب‌تر می‌شود همچنان که اعتماد به نفس و حساسیت وی نسبت به دیگران افزایش می‌یابد. قبول مسئولیت برای آموزش به دانش‌آموزان دارای نیازهای ویژه، به رشد نگرش مثبت نسبت به این گروه از دانش‌آموزان، در کسانی که به تدریس آنان مشغول‌اند، می‌انجامد.

در تدریس همسال، آموزش یاران لازم است فعالیت‌های بازمینی، تقویت، مدل‌سازی و توصیف را انجام دهند و در صورت نیاز قبل از تدریس، در ارتباط با این مهارت‌ها آموزش ببینند

۳. معلم: این امکان را فراهم ساخته تا سطح همکاری را در کلاس افزایش دهد و فرصت بیشتری برای پرداختن به سایر دانش‌آموزان و دیگر زمینه‌ها داشته باشد.

رهنموده‌هایی به معلم برای تدوین برنامه آموزش یاری مؤثر

۱. به آموزش یاران چارچوب زمانی برای پیشرفت اهداف یادگیری، و به ویژه بعد از جلسات مورد نیاز برای نیل به اهداف تعیین شده را گوشزد نماید.
۲. اگر دانش‌آموزان دارای نیازهای ویژه را به عنوان آموزش یار انتخاب می‌کنید، به آنها تکالیفی بدهید که در طیف شایستگی‌های آنها باشد. اگر دانش آنها ناکافی یا مهارت‌های ضعیف در حیطه‌ای داشته باشند که باید آموزش دهند، بهتر است که از دیگر دانش‌آموزان برای ایفای این نقش استفاده کنید.
۳. از هم‌تا سازی دانش‌آموزانی که سابقه‌ای سرشار از تعرضات شخصی دارند، پرهیزید. بکوشید افراد دارای

آخر، آموزش گیرنده بین مورد آزمون قرار می‌گیرد تا معلوم شود آیا بر تکلیف چیره شده است یا نه. اگر نه، مجدداً پاسخ آموزش گیرنده مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد تا خطاها روشن شده و آنگاه روش مجدداً تکرار می‌گردد. گاه آموزش گیرنده تا حدی و به طور ناتمام تکلیف را انجام می‌دهد، اما قادر به رسیدن به ملاک‌های چیرگی مورد نظر نیست.

۳. آموزش زوجی^۱: در این روش آموزش یار و آموزش گیرنده بر طبق جداول تکلیف به نوبت فعالیت‌هایی را به انجام می‌رسانند. آموزش یار اولین بخش تکالیف را انجام می‌دهد و آموزش گیرنده دومین بخش را، سپس آموزش یار به انجام بخش سوم می‌پردازد. این روند تا تکمیل تکلیف ادامه می‌یابد. این روش در صورتی موفق است که مطالب درسی با توانایی آموزش یار و آموزش گیرنده همساز باشد.

مزایای تدریس همسال

تدریس همسال فوایدی برای آموزش گیرنده، آموزش یار و معلم به همراه دارد:

۱. آموزش گیرنده: توجه کاملی از نظر فردی به او می‌شود، متناسب با سطح و نیاز آموزشی خود با وی کار می‌شود، تمرین‌های مکرر به او داده می‌شود، بازخورد فوری دریافت می‌کند و اشتباهات مشخص و تصحیح می‌شود، از کمک همسال و اختصاص وقت اضافی برای انجام تکالیف برخوردار می‌شود، ارتباط و تعامل مثبت بین او و سایر دانش‌آموزان افزایش می‌یابد و نیز برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه فرصت‌هایی را فراهم می‌آورد تا در فعالیت‌های کلاس جذب شوند (للوید، کراولی، کوهرلر، استرین^۲، ۱۹۸۸).
۲. آموزش یار: تدریس به او امکان می‌دهد مفاهیم

1. Paired Teaching
2. Lloyd, Crowley, Kohler & Strain

- یک دانش آموز موفق را با دانش آموزی که در درس خواندن مشکل دارد در یک گروه قرار دهید. از آموزش یار بخواهید مطلبی را که انتخاب کرده‌اید با هم بخوانند، اگر آموزش گیرنده مکث یا اشتباهی کرد، آموزش یار کلمه را درست بخواند و از آموزش گیرنده بخواهد که پیش از ادامه خواندن، آن را تکرار کند.

- دانش آموزان را برای تمرین ریاضی با هم در گروه‌های دو نفره قرار دهید. از دانش آموزان بخواهید با هم کار کنند و پس از پایان جلسه آموزش یاری، به گروه‌هایی که خوب کار می‌کنند جایزه بدهید. زمانی را به دانش آموزان اختصاص دهید تا آنچه را انجام داده‌اند، گزارش کنند.

مخاطرات

۱. این خطر وجود دارد که دانش آموزان با نیازهای ویژه به آموزش یار خود بسیار وابسته شوند. در این صورت لازم است از دانش آموزانی که به‌عنوان آموزش یار همسالان با نیازهای ویژه انتخاب می‌شوند خواسته شود تا در حین کار کردن، به تعاملات دو سویه نظیر ایجاد فرصت‌هایی برای پرسش و پاسخ دادن به سؤالات و نیز همکاری و فعالیت‌های مشارکتی توجه داشته باشند.

۲. ممکن است از دانش آموزانی که مشتاق به درس دادن به همسالان هستند و یا در این زمینه موفقند خواسته شود تا زحمت بیش از حد درس دادن را تقبل کنند تا حدی که پیشرفت خودشان به خطر بیفتد. محدود کردن دوره تدریس (نظیر یک دوره ۶ هفته‌ای) و چرخش این نقش میان دانش آموزان کلاس، از این خطر می‌کاهد.

۲. تمامی دانش آموزان برای پذیرفتن مسوولیت آموزش به همسالان مناسب نیستند. برای نمونه برخی تمایلی به کار کردن با دانش آموزان با نیازهای خاص آموزشی ندارند یا ممکن است مدل مناسبی برای این نقش نباشند. در انتخاب آموزش یاران با حساسیت،

علائق و زمینه‌های مشابه را در یک گروه قرار دهید و از آنها بخواهید نقش‌های آموزش یار و آموزش بین را با هم جابه‌جا کنند. در اغلب موارد خوب است به آموزش یار و آموزش گیرنده شانس انتخاب شریک را بدهید. گروه‌های دونفره را به طور مرتب تغییر دهید.

۳. از آماده‌سازی بسیار مطالب درسی یا مجموعه فعالیت‌های بسیار پیچیده برای آموزش یار پرهیز کنید چرا که نتیجه به طور معمول چیزی جز عملکردی ضعیف نخواهد بود.

۴. در تنظیم برنامه آموزش یاری ترتیبی دهید تا جلسات آموزشی طولانی نباشد. برای نمونه جلسات ۱۵ تا ۲۰ دقیقه‌ای، سه تا پنج روز در هفته مناسب است.

۵. به طور منظم بر کار آموزش یار و آموزش گیرنده نظارت کنید، آنان را به پایداری در انجام تکالیف ترغیب نمایید و به علت پیشرفت به آنان پاداش دهید.

۶. در بازبینی پیشرفت برنامه آموزش یاری، روش‌های آموزش یاری را زیر نظر قرار دهید تا مطمئن گردید آموزش یار تدریس را در سطح مناسبی ارایه کرده و محتوای مربوط را تحت پوشش قرار می‌دهد.

۷. از آموزش‌شیران بخواهید تا گزارش پیشرفت آموزش بین را تهیه کنند (برای نمونه، تعداد تمرین‌هایی که به طور موفق انجام شده، تعداد صفحات خوانده شده، زمان صرف شده برای تدریس به آموزش بین)

نمونه‌هایی از اجرای تدریس همسال

- گروه‌های دو نفره را در کلاس تشکیل دهید. موضوع‌هایی را در درس مطالعات اجتماعی در نظر بگیرید و از گروه‌ها بخواهید بر روی یک تکلیف کار کنند سپس مباحثه را اجرا کنید و سؤالاتی مطرح کنید به گونه‌ای که دانش آموزان توانا تر در هر گروه به سؤالات مشکل تر و دانش آموزان با نیازهای ویژه به سؤالات آسان پاسخ دهند.

در راستای منافع دانش آموزان با نیازهای ویژه در کلاس‌های درس عادی تنظیم می‌شوند.

تدریس همسال نسبت به تمامی روش‌ها دارای امتیازاتی است، به شرط اینکه با دقت برنامه‌ریزی شود و با حساسیت نظارت شود. ثابت شده است که این مورد یک راهبرد مؤثر در افزایش پیشرفت تحصیلی و تعاملات اجتماعی دانش آموزان با و بدون ناتوانی است. تدریس همسال به عنوان روشی مناسب برای مرور مطالب و نه به عنوان شیوه‌ای برای ارایه مطالب جدید می‌باشد و برنامه‌های موفق آموزش‌یاری، تعامل مثبت بین دانش آموزان با نیازهای ویژه و دانش آموزان عادی کلاس را ترغیب کرده و به آنان امکان می‌دهد به شیوه‌ای نسبتاً فارغ از فشار در برنامه‌های کلاس درس عادی مشارکت نمایند.

قضاوت و عمل شود و اطمینان حاصل گردد که افراد گروه با هم هماهنگ و سازگارند.

۳. تدریس همسال راهبردی برای تمرین یا مرور کردن مهارت‌ها یا دانش است تا آموزش اولیه مهارت‌ها و دانش. به عبارت دیگر این راهبرد مکملی برای سایر روش‌هاست و نباید به عنوان راهبرد جایگزین کم ارزشی برای معلمان قلمداد شود بلکه روشی برای افزایش یادگیری دانش آموزان می‌باشد.

نتیجه‌گیری

پژوهشگران تدریس همسال را جانشینی برای آموزش عادی و تعلیم و تربیت ویژه تلقی نمی‌کنند، بلکه از نظر آنها این راهبرد بخشی از مجموعه‌ای از فعالیت‌هاست که

منابع

- Mitchel D.(2008). What Really Works in Special and Inclusive Education. pp:52-57
- Cole Peter G. Chan Lorna K.S. (1990). Methods and Strategies for Special Education. New York, Sydney: Prentice Hall.
- Westwood Peter S. (1997). Commonsense Methods for Children with Special Need: Strategies for the Regular Classroom. Newyork:Routledge.
- Payne E .(1991). Parents at work in special education in a middle school. Australian Journal of Remedial Education 23, 3: 27- 9
- Cole P. Chan L .(1990). Methods and strategies for special education. New York : Prentice Hall.
- Ehly S. & Larsen S. (1980). Peer tutoring for individualized instruction. Boston: Allyn and Bacon.
- Lloyd J., Crowley E., Kohler F. & Strain P. (1988). Redefining the applied research agenda: Cooperative learning, preferral, teacher consultation and peer- mediated interventions. Journal of Learning disabilities, 21, 43- 52